

16. London Stock Exchange. Exchange-Traded Funds. Simple products. sophisticated strategies [Text] / London Stock Exchange. Exchange. – May 2009. – 12 p.
17. BlackRock. ETF Landscape. Global Handbook. Q4 2011 [Text] / BlackRock. – 2012. – 157 p.
18. BlackRock. ETF Landscape. Industry Review. End Q1 2011 [Text] / BlackRock. – May 2011. – 162 p.
19. Про цінні папери та фондовий ринок [Текст] : закон України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006. – № 31. – С. 268.
20. КІНТО. ІНДЕКС UX [Електронний ресурс] / КІНТО. – Режим доступу : <http://www.kinto.com/etf/ux.html>.
21. Офіційний сайт інвестиційної компанії “КІНТО” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kinto.com/etf/kubi/information/performance.html>.
22. FOREXhow.ru. Трейдер неудачник из швейцарского банка UBS Квек Адоболи [Электронный ресурс] / FOREXhow.ru. – Режим доступа : <http://www.forexhow.ru/adoboli.html>.

Отримано 01.11.2012

Summary

Nature and economic substance of ETFs (Exchange traded funds) as a world capital market financial instrument is investigated. The mechanism of this investment tool using by institutional investors is shown. The analysis of the ETF market in the world and the first experience of its application in the financial market of Ukraine is carried out.

УДК 338.51

А. О. Бойко, канд. екон. наук, асистент ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; Н. В. Рогова, ст. викладач Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ

НЕПРЯМІ ПОДАТКИ ТА СУБСИДІЇ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЯК ФАКТОРИ ДІЇ НА ЦІНИ

У статті розглядається бюджетне регулювання цін за допомогою непрямих податків та субсидування, аналізуються проблеми їх використання, вплив на рівень конкурентоспроможності та соціальний стан в країні.

Ключові слова: бюджетне регулювання, непрямі податки, субсидії, конкурентоспроможність, соціальний стан.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання ціни виступають об'єктом регулювання реальної та монетарної сфер економіки. Цінове вираження економічного блага тісно пов'язане з ефективністю діяльності реального сектора, а грошовий характер цін зумовлює їх залежність від фінансової сфери. Виходячи з цього, бюджетне управління економіки включає в себе ціново-регуляторний механізм, вплив якого може бути прямим (непрямі податки, внески до цільових фондів, субсидування) та опосередкованим (прямі податки, видатки з бюджету на підтримання попиту, вартість обслуговування державного боргу). Бюджетні прямі регулятори по відношенню до цін застосовуються адміністративно, а тому є обов'язковими до виконання та найбільш ефективними. Відповідно до законодавства дані інструменти регулювання включаються до собівартості продукції або до складу валового доходу відповідно до податкового обліку, а тому погіршують показники фінансового стану підприємств та їх конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика регулювання цін за допомогою прямих бюджетних інструментів (непрямі податки, субсидії) є широко дослідженою зарубіжними науковцями, серед яких: Д. Коаді (David Coady) [1], К. Пірей (Khosrow Pirae) [3], М. Шавсавар (Mohammad Reza Shahsavar) [3], Е. Саез (Emmanuel Saez) [4], М. Селойс (Matthew J. Salois), Р. Тіффін (Richard Tiffin) та ін.

Доцільно зауважити, що експерт Світового банку Д. Коаді [1] дає характеристику методичних підходів щодо аналізу впливу прямих бюджетних регуляторів, виділяє їх переваги та недоліки, можливості застосування відповідно до рівня розвитку економічної системи країни.

К. Пірей та М. Шавсавар [3] достатньо повно дослідили вплив прямих бюджетних регуляторів на соціальний добробут країни, провели оцінку еластичності соціального забезпечення під впливом зміни цін.

Серед вітчизняних науковців питанням бюджетно-монетарного регулювання цін у перехідній економіці займається М. І. Макаренко [5], Л. О. Шкварчук та ін., але дана проблематика

серед українських вчених є недостатньо дослідженою.

Невирішеними залишаються питання уникнення прямих та побічних наслідків дії інструментів бюджетного регулювання. Крім того, вплив прямих бюджетних регуляторів простежується лише в короткостроковому періоді.

Метою статті є дослідження непрямих податків та субсидій з Державного бюджету як основних прямих бюджетних регуляторів цінової політики; аналіз проблем їх використання та оцінка впливу на конкурентоспроможність економіки та рівень соціального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Серед заходів прямого бюджетного регулювання цін в основному застосовуються непрямі податки та субсидії на виробництво продукції. За своєю економічною сутністю непрямі податки є витратною складовою підприємства та включаються до ціни продукції. У той же час субсидії з бюджету мають на меті пониження цінової складової, але сфера їх застосування обмежується окремими видами товарів та послуг, які здебільшого мають соціальне значення.

Провідна роль у прямому бюджетному регулюванні належить податкам, вплив яких здійснюється за кількома напрямками:

- зміна ставок непрямих податків загальноєкономічної дії дає змогу корегувати макроекономіку цін;
- зміна у непрямому оподаткуванні товарних груп та баз оподаткування відбивається на макrorівні;
- зміна в обсягах чистих непрямих податків.

В той же час необхідно зазначити, що вплив податків на ціну має здебільшого короткостроковий характер і є ефективним лише у разі зміни структури витрат, при швидкому товарообігу на підприємстві, платоспроможності споживачів під впливом змін у системі оподаткування. Статичний стан податкової системи зі стабільним оподаткуванням характерний лише в довгостроковому періоді (крива Лаффера) та впливає на реальний обсяг виробництва [4].

Найбільший фіскальний вплив непрямих податків на загальний рівень цін пов'язаний з їх високою часткою у надходженнях Державного бюджету та мінливістю ставок, що відбиваються на інфляційних процесах, ціні продукції, знижуючи її конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішніх ринках. Серед непрямих податків основними в Україні вважаються податки на споживання: податок на додану вартість, акцизний податок та мито.

Податок на додану вартість чинить найбільш агрегований вплив на рівень цін та є одним із найголовніших джерел формування фінансової бази Державного бюджету. За даними Рахункової палати України надходження з ПДВ до бюджету у 2011 році становили 172 200 млн грн. (54,7 %). У валовому доході підприємств частка ПДВ зазвичай займає близько 8-16 %, що пояснюється наявністю пільг з оподаткування та нетотожністю понять “валовий дохід” та “додана вартість”. Незважаючи на переваги ПДВ (розподіл податкового тиску між учасниками виробничого процесу, залежність від реального внеску виробника в остаточну вартість товару, специфічність бази оподаткування), даний податок чинить прямий вплив на рівень цін, а тому ступінь зростання ціни залежить від ставки податку [5]. Паралельно з цим зниження ставки податку не означає зворотного впливу на цінову складову товару. Цінам притаманний “ефект храповика”, що відображається у їх здатності рухатися у висхідному напрямку. Тому зниження ставки ПДВ за Податковим кодексом до 17 % призведе до скорочення витрат підприємства та зростання прибутку, але не до пониження цін. Перевагою даної ситуації є зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, та, відповідно, посилення їх інвестиційних можливостей.

Паралельне введення податку з обороту, яке пропонується деякими експертами, буде чинити підвищувальну дію на характер цін. Адже базою оподаткування тут виступає роздрібна ціна товару і відповідно ступінь подорожчання товару прямо пропорційно залежить від ставки податку.

Аналогічним за своєю дією є акцизний податок, специфікою якого є його відношення до окремих категорій товарів (в основному високоприбуткові вироби). Непрямий податок займає невелику частину у валовому доході підприємств. Відповідно до Висновку Рахункової палати про виконання Державного бюджету України надходження з акцизного податку до ДБУ склали 33 011 млн грн. (10,5 %).

Акцизний податок має дестимулюючий характер – подорожчання продукції непершочергової необхідності (алкогольна, тютюнова продукція) сприяє скороченню її споживання. Але фіскальна направленість акцизу відображається у введенні до бази оподаткування додатково товарів з низькою ціновою еластичністю та виробів елітного попиту, окрім вищезазначених. Адапторні ставки податку дають змогу збільшити суму надходжень до бюджету за наявності інфляційних процесів (зрівноваження товарного ринку), специфічні – чинять кумулятивний вплив на ін-

фляцію (зростання роздрібних цін у зв'язку з незмінністю ставок навіть при підвищенні цін на товар відіграють роль акселератора інфляції) [5].

Рівень внутрішніх цін може залежати також від мита, що накладається на товари зовнішньоторговельного обігу. У 2011 році мито займало 3,3 % доходів бюджету (10 463 млн грн.). Застосування мита є доцільним за наявності цінової конкуренції для національних виробників у випадку слабкості національної валюти та її здатності до девальвації. При раціональному застосуванні мито дає змогу регулювати транскордонні потоки, ефективно впливати на внутрішню цінову політику країни.

Фіскальна роль непрямих податків та стимулююча на макрорівні (запровадження пільг) потребує постійного регулювання та контролю з боку державних органів. Універсальність непрямих податків та розширення їх бази оподаткування стримує інвестиційний та споживчий попит у зв'язку з ростом цін. Але дана тенденція залежить від зміни податкових ставок та еластичності ринкового попиту. На цінову складову найбільший вплив чинить ПДВ, який є універсальним щодо категорій товарів, а тому зміна його ставок відображається на обсягах виробництва, споживання та відповідно цінах оподатковуваних товарів. Макроекономічна цінова ситуація може змінюватися під впливом акцизного податку та мита, які застосовуються до структуроутворюючих видів продукції і, таким чином, при підвищенні ставок даних непрямих податків, розповсюджують інфляційні процеси на всю економіку.

Бюджетно-видатковий вплив на ціни чинить субсидування продукції, що є основним засобом соціальної та структурної політики уряду та являє собою відшкодування з Державного бюджету підприємствам у порядку державного регулювання цін на сільськогосподарську та іншу продукцію для покриття поточних збитків підприємств, поліпшення їх фінансового стану шляхом поповнення оборотних коштів або компенсації окремих витрат [5]. Надання субсидій суб'єктам підприємницької діяльності та населенню дає змогу урівноважити різницю в рівні доходів та зменшити соціальну нерівність. Але застосування субсидій на мікрорівні з одного боку являє собою надання фінансової підтримки, а з іншого – погіршує умови ринкової конкуренції, ставлячи у вигравне положення отримувачів державної допомоги. Ціни на субсидовану продукцію зазвичай є нижчими, що в результаті відображається на нерівномірному розподілі

фінансових ресурсів. На макроекономічному рівні субсидії створюють додатковий тиск на видаткову частину бюджету, перешкоджають вільній торгівлі та ринковій конкуренції. Крім того, може бути присутня політична складова (лобіювання інтересів, корупційні механізми тощо).

На основі вищепроведеного дослідження сукупний вплив прямих бюджетних регуляторів (непрямих податків та субсидій) можливо зобразити за допомогою рисунка 1.

Ефективність непрямих податків як інструмента бюджетного регулювання за незмінності ставок прослідковується лише у короткостроковому періоді, в той час як субсидування з Державного бюджету у поєднанні з прямим оподаткуванням за своїм змінним характером можуть довгостроково впливати на реальний стан економіки.

Відповідно до дослідження, представленого на Economic Research Forum у 2011 році, фіскальна політика уряду може бути застосована для регулювання соціального забезпечення населення країни. Відповідно до концепції соціального забезпечення держава визначає перелік товарів, які можуть бути субсидовані або оподатковані з метою максимізації соціального благополуччя [3]. Застосована у дослідженні модель еластичності (Atkinson's inequality index) підтверджує, що у країнах з перехідною економікою має бути застосоване субсидування продуктів харчування, у той час як зростання цін у галузях охорони здоров'я, транспорту, зв'язку та освіти є більш еластичним і не потребує державного фінансування в довгостроковому періоді.

Доцільно також зауважити, що експерти Світового банку виділяють 3 методологічні підходи до аналізу впливу непрямих бюджетних регуляторів: модель загальної рівноваги (general equilibrium), обмеженої загальної рівноваги (limited general equilibrium) та часткової рівноваги (partial equilibrium). Сукупний вплив бюджетного регулювання за допомогою непрямих податків та субсидій може мати два напрямки впливу на добробут домогосподарств: прямий, що характеризується зміною у цінах споживання та впливом на реальні доходи домогосподарств (зміни попиту) і непрямий, якому відповідають зміни у структурі витрат виробників (зміни пропозиції). У моделі загальної рівноваги (general equilibrium, shadow-pricing approach, CGE Models), заснованій на матриці соціального обліку SAM (Social Accounting Matrix), використовується співвідношення непрямих податків до обсягу субсидій як специфічний податок, що сплачується домогосподарствами [1].

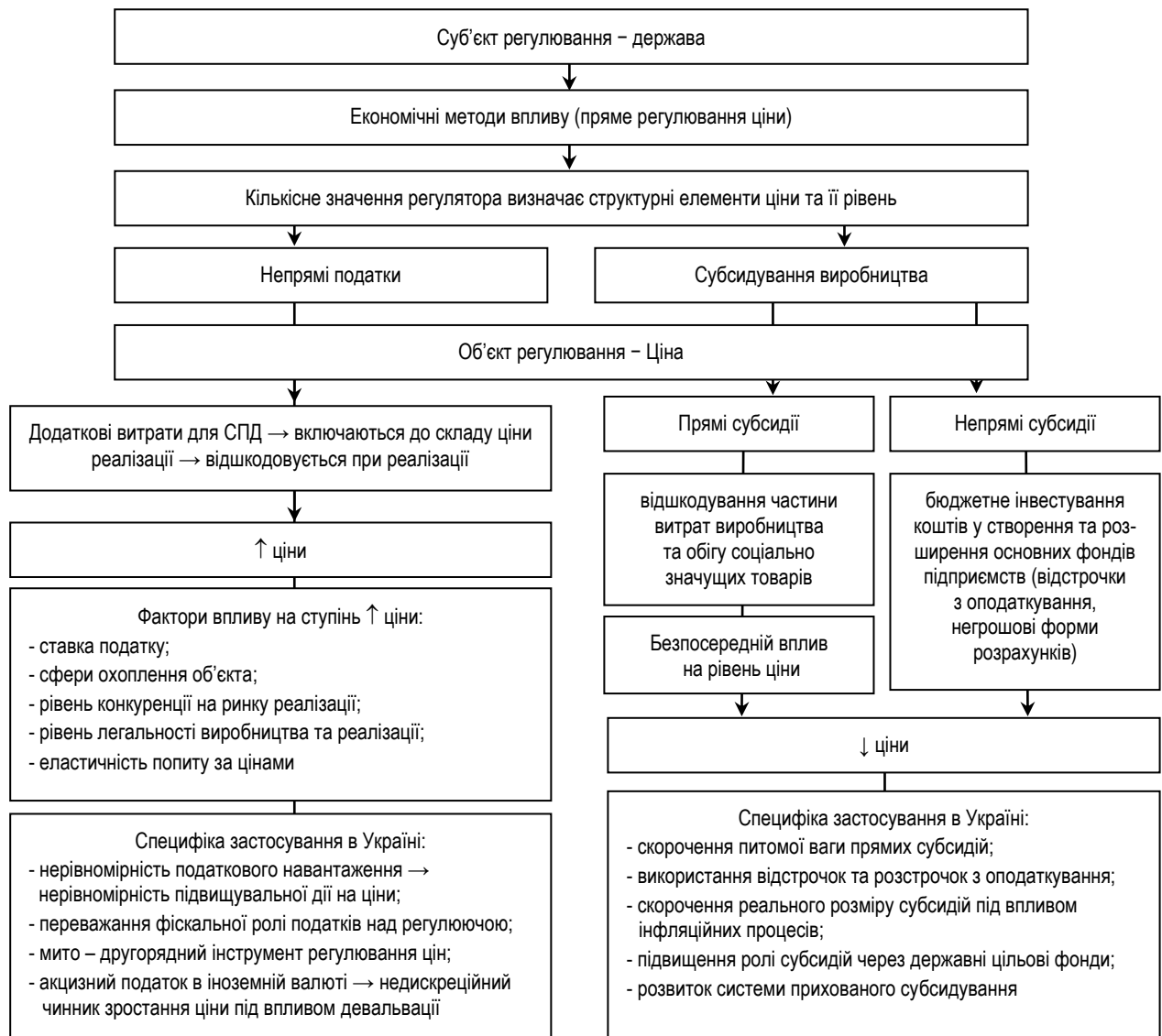

Рисунок 1 – Сукупний вплив прямих бюджетних регуляторів

Результатом регулювання цін за допомогою прямих бюджетних інструментів є визначення чистих податків, що являють собою різницю між непрямими податками, які чинять вплив на агрегований рівень цін, та субсидіями, які покликані здешевити соціально значущі товари і послуги. Результативний показник відображає сумарний вплив прямого бюджетного регулювання цін та

ступінь розвитку перерозподільних процесів в економіці, що здійснюються за допомогою непрямого оподаткування і субсидування продукції різних галузей [5]. Відповідно до статистичних показників Світового банку Україна займає 26 місце зі 174 країн світу та 16 місце серед країн Європи за рівнем чистих податків (таблиця 1) [3].

Таблиця 1 – Рівень чистих податків у країнах Європи за період 2002–2011 рр., млрд дол. США

Країна	Рівень чистих податків за роками									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Німеччина	197,37	241,60	263,43	271,15	285,55	344,23	376,18	357,43	342,09	382,36
Франція	146,69	180,46	210,87	221,56	240,68	269,57	290,21	256,37	257,59	288,32
Великобританія	177,56	203,65	241,68	249,84	266,16	306,53	275,73	213,30	242,62	283,49
Італія	122,73	149,19	173,51	179,93	200,86	222,06	230,92	209,94	212,36	230,26
Іспанія	63,58	85,72	105,45	120,41	136,66	146,68	132,95	103,78	118,09	121,05

Продовження таблиці 1

Країна	Рівень чистих податків за роками									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Нідерланди	47,84	58,34	67,44	71,16	76,77	87,76	97,03	86,13	82,23	86,17
Швеція	31,23	38,99	44,36	46,46	49,59	57,14	59,85	51,66	58,69	65,72
Бельгія	26,82	32,51	39,32	41,05	43,52	49,18	53,82	50,10	50,67	54,88
Норвегія	23,00	26,06	29,63	33,29	37,25	45,18	46,21	41,55	46,75	52,51
Данія	24,97	30,30	35,60	39,42	42,41	47,69	49,90	43,56	43,47	46,87
Австрія	19,92	24,03	28,38	30,06	30,66	35,45	38,89	36,86	36,25	40,76
Фінляндія	17,12	21,74	24,38	25,68	27,58	31,13	33,90	31,15	30,48	36,17
Греція	16,68	20,72	23,55	25,44	30,28	37,65	41,08	34,77	35,12	35,44
Португалія	16,67	20,57	23,55	25,99	28,23	31,63	33,21	27,51	28,26	29,84
Чехія	6,83	8,28	11,08	12,86	13,96	17,66	21,59	19,34	19,40	22,03
Україна	4,62	5,09	6,03	10,28	13,87	17,03	23,52	14,99	16,14	21,37
Хорватія	4,44	5,59	6,35	6,81	7,60	8,79	9,91	8,43	8,40	8,69
Болгарія	1,79	2,71	3,72	4,44	5,36	6,72	8,65	6,84	6,68	8,41
Білорусь	2,04	2,74	3,31	4,23	4,95	6,42	8,82	6,92	7,02	6,91
Люксембург	2,31	2,93	3,68	3,99	4,21	5,04	5,50	4,98	4,86	5,65

Відповідно до статистичних даних Світового банку обсяги чистих податків щорічно збільшуються, а тому зростає сумарний вплив прямого бюджетного регулювання.

Висновки. Бюджетне регулювання має широкий спектр дії на рівень, структуру і динаміку цін в економіці. При застосуванні прямих інструментів впливу зміни стосуються здебільшого структурних елементів цін (непрямі податки, субсидії), що має першочергово мікроекономічне спрямування. Тому запровадження чи скасування непрямих податків, диференціація та зміна їх ставок, баз оподаткування здійснює не лише фіскальну роль, а додатково дає можливість регулювання обсягів виробництва та споживання.

Непряме оподаткування чинить вплив на кон'юнктуру ринку відповідно відображаючись на ціновій політиці. Застосування субсидій дає можливість покращити конкурентоспроможність виробництва, соціальне благополуччя, але одночасно їх надання перешкоджає ринковій конкуренції, створює додатковий тиск на видатки

бюджету. У процесі регулювання цінової політики субсидії виконують роль понижуючого фактора через компенсацію підприємствам частини витрат виробництва та відповідно має здебільшого мікро- та мезоекономічну сферу поширення. Але на відміну від іншого інструмента безпосереднього впливу на ціни (непрямого оподаткування) має понижувальну дію. Крім того, незважаючи на наявність сумарного впливу прямого бюджетного регулювання, частка регульованих цін в Україні залишається найнижчою в Європі – 10 % усіх товарів та послуг, у той час як середньоевропейський показник становить близько 20 %. Застосування прямих бюджетних регуляторів є найбільш ефективним інструментом впливу на ціни, так як непрямі податки включаються до ціни та покриваються споживачами продукції, а субсидії чинять понижувальну дію на ціну та стимулюють споживання. Саме тому дані інструменти широко використовуються країнами у бюджетному регулюванні цін.

Список літератури

1. Coady David. Indirect Tax and Public Pricing Reforms [Electronic resource] // The World Bank. – Режим доступу : http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1120845825946/3622-05_Ch05.pdf.
2. Net taxes on products (current US\$). The world Bank Data [Electronic resource] // Режим доступу : http://data.worldbank.org/indicator/NY.TAX.NIND.CD?page=1&order=wbapi_data_value_2011%20wbapi_data_value%20wbapi_data_value-last&sort=desc.
3. Pirae Khosrow. Assessing subsidies and indirect taxes in Iran : a social welfare perspective [Text] / Khosrow Pirae, Mohammad Reza Shahsavari // Middle East Development Journal. – 2011. – № 2. – С. 233-246.

4. Saez Emmanuel. Direct or indirect tax instruments for redistribution : short-run versus long-run [Electronic resource] // University of California at Berkeley and NBER, Department of Economics. – Режим доступу : <http://elsa.berkeley.edu/~saez/directvsindirect.pdf>.
5. Макаренко М. І. Бюджетно-монетарне регулювання цін у перехідній економіці України [Текст] / М. І. Макаренко. – К. : Знання України, 2002. – 304 с. – ISBN 966-7999-26-2.

Отримано 31.10.2012

Summary

The article deals with budget price regulation through the indirect taxes and subsidies, analyzes the problems of their use, the impact on competitiveness and social welfare of the country.

УДК 332.135

Т. Г. Савченко, канд. екон. наук, доцент,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”;
М. А. Ребрик, канд. екон. наук, Севастопольський інститут банківської справи
Української академії банківської справи Національного банку України;
Д. В. Казарінов, АТ “Укресімбанк” у м. Черкаси

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ ВАЛЮТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З НАЙБІЛЬШИМИ КРАЇНАМИ СНД

У статті проведено оцінку критеріїв фінансової конвергенції України, Російської Федерації, Казахстану та Білорусії.

Ключові слова: валютна інтеграція, методи оцінки валютної інтеграції, показники оцінки регіональної валютної інтеграції.

Постановка проблеми. Підвищення рівня невизначеності на товарних та фінансових ринках розвинутих країн світу обумовлюють зниження потенціалу економічного зростання для малих відкритих економік, зокрема для України. Як наслідок, актуалізується проблема дослідження практичних аспектів формування міждержавних валютних інтеграційних утворень на регіональному рівні. Зокрема, заслуговує на увагу питання формування валютного союзу між найбільшими країнами СНД: Україною, Російською Федерацією, Казахстаном та Білорусією.

Аналіз останніх досліджень. Зазначимо, що Україна, Росія, Казахстан та Білорусія уже розглядалися науковцями СНД [2; 5] та Європи [3] з точки зору оцінки доцільності формування економічного інтеграційного утворення. Також активно обговорюється у науковій літературі проблема формування валютного союзу Росії та Білорусії [4; 10]. Ми пропонуємо власний спосіб вирішення даного завдання на основі врахування критеріїв, обґрунтованих у попередніх наших дослідженнях.

Мета даної статті полягає у дослідженні доцільності валютної інтеграції України, Російської Федерації, Казахстану та Білорусії на основі аналізу критеріїв фінансової конвергенції.

Виклад основного матеріалу. Для оцінки доцільності валютної інтеграції України з країнами СНД необхідно вирішити декілька взаємо-

пов'язаних завдань. Спочатку доцільно обґрунтувати перелік країн, які будуть включені до аналізу. На нашу думку, дане завдання може бути вирішено шляхом застосування наступної процедури: спочатку визначається перелік країн СНД, які можуть вважатись основними торговими партнерами України, а потім за допомогою формально-логічного аналізу цей перелік звужується.

У відповідності до методичних положень розрахунку індексу реального ефективного обмінного курсу, наведених на сайті Національного банку України [1], до основних торгових партнерів України належать ті країни, частка яких у загальному зовнішньоторговельному обороті перевищує 1 %. Таким чином, з-поміж країн СНД до основних торгових партнерів України входять: Російська Федерація, Казахстан, Білорусія та Молдова. Далі проведемо формально-логічний аналіз соціально-економічного розвитку країн СНД, які є основними торговими партнерами України. У таблиці 1 наведено частку ВВП країн СНД (розраховану на основі показників ВВП у фіксованих цінах 2005 року, наведених у доларах США) у загальному ВВП Співдружності Незалежних Держав, а також частку населення країн СНД у сукупному населенні Співдружності Незалежних Держав. Крім того, зазначено темпи росту обсягу ВВП та кількості населення з 1990 до 2010 року включно.

За результатами аналізу показників, наведених у таблиці 1, можна зробити висновок, що